

Utlåtande

Ålands landskapsregering
Utbildnings- och kulturavdelningen
registrator@regeringen.ax

Er referens
ÅLR 2020/619

Datum
2020-05-29

Kontaktperson
Johanna Fogelström-Duns, myndighetschef

**Utlåtande över förslag till läroplan för den åländska grundskolan –
allmänna delen samt ämnesdel omgivningskunskap,
samhällskunskap och historia**

ÅOM 2020/95

På begäran från Ålands landskapsregering, lämnar Ålands ombudsmannamyndighet härmed sina synpunkter på utkast till läroplanens allmänna del. Utlåtandet omfattar även några punkter kopplade till ämnesdelar för omgivningskunskap, samhällskunskap samt historia.

Bakgrund

Med anledning av ny landskapslag för barnomsorg och grundskola som beräknas träda ikraft under år 2021 har landskapsregeringen arbetat fram en ny läroplan som skickats ut på remiss. Läroplanen består av en allmän del samt ämnesdelar. Arbetsprocessen som inleddes i februari 2018 har varit gedigen och har inkluderat efterforskningar samt involverat sakkunniga genom referensgrupp och dialog med berörda yrkesverksamma.

Revideringsarbetet har haft som mål att

- stärka enhetligheten och likvärdigheten mellan skolor på Åland,
- få en uppdaterad läroplan som följer den reviderade skollagen,
- få ett tydligt styrdokument som möter de nya krav samhället ställer på skolan, samt
- förtydliga målbeskrivningen inom ämnesdelen och skapa riktlinjer för ämnesövergripande samarbete.

Utlåtande

Värdegrund och planering för jämställdhet och likabehandling

Ålands ombudsmannamyndighet välkomnar den nya läroplanen, i synnerhet den tydliga värdegrunden som ska bygga på jämlikhet, jämställdhet och demokrati. FN:s konvention om barns rättigheter lyfts tydligt fram som juridisk grund för grundskolans verksamhet och det fastslås att läroplanen följer FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vad gäller delaktighet och tillgänglighet. Vidare fastslås att skolan ska inta ett normkritiskt förhållningssätt för att motverka diskriminering och främja jämställdhet mellan könen.

Utöver läroplanens värdegrund som baseras på skrivningarna i landskapslag om barnomsorg och grundskola, så är läroanstalter skyldiga enligt jämställdhetslagens 5 § och 5 a § att aktivt främja jämställdhet i utbildning och undervisning, samt att för detta ändamål upprätta jämställdhetsplaner. Detta arbete ska göras i samarbete med

personal och elever. I den [kartläggning över jämställdhetsplanering på Åland](#) som Ålands ombudsmannamyndighet genomförde 2019–2020, framkom att utav de 17 grundskolor som inkommit med svar till myndigheten var det bara en skola som hade noterat jämställdhetslagens skrivningar om jämställdhetsplanering. I myndighetens rapport (s. 8) konstaterades att ingen av skolorna hade en plan som uppfyller alla krav som stadgas i jämställdhetslagen.

Ålands ombudsmannamyndighet vill rikta uppmärksamhet på att lagtinget den 25 maj 2020 antog ny landskapslag (2020:XX) om förhindrande av diskriminering. Den nya lagen är en lag om tillämpning av rikets diskrimineringslag (FFS 1325/2014). Enligt 6 § i nämnda lag är utbildningsanordnare och läroanstalter skyldiga att främja likabehandling och för detta syfte upprätta en likabehandlingsplan. Enligt landskapslagen 7 § ska utbildningsanordnare och skolor utarbeta likabehandlingsplan senast inom två år efter lagens ikraftträdande.

Med tanke på att läroplanen är ett centralt styrdokument för skolan så vore det viktigt och värdefullt inkludera referens och hänvisningar till planeringsskyldigheten som framgår i jämställdhetslagen och diskrimineringslagen i läroplanens allmänna del. Det är viktigt att undvika att man i det praktiska arbetet vid skolorna uppfattar lagkraven som ställs i dessa två relevanta lagstiftningar som något extra som ska göras. Istället bör man söka synergier och förstärkande effekter med andra åtgärdsplaner som finns vid skolan. Jämställdhets- och likabehandlingsplanering har potential att stärka förverkligandet av grundskolans värdegrund och erbjuder ett verktyg och en metod för detta. Lyckas man inkorporera dem i ett systematiskt arbete (tex skolans arbetsplan), samt hitta vägar för att säkerställa att elever och personal är delaktiga, så borde möjligheterna att nå resultat bli bättre. Det finns inga formkrav på att jämställdhets- och likabehandlingsplaner behöver vara separata dokument. Ålands ombudsmannamyndighet rekommenderar att redovisning av arbetet och dess resultat ska ingå i skolornas verksamhetsberättelse.

Ålands ombudsmannamyndighet påminner att det enligt jämställdhetslagen och den nya diskrimineringslagen är utbildningsanordnarens ansvar att se till att jämställdhets- och likabehandlingsplaner upprättas på de enskilda skolorna. Ålands ombudsmannamyndighet uppmärksammar även landskapsregeringen på att de förbjudna diskrimineringsgrunderna baserat på jämställdhetslagen och den nya diskrimineringslagen är: kön, könsidentitet, könsuttryck, ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Vad är viktigt utifrån barnens perspektiv

Ålands ombudsmannamyndighet har under 2019–2020 i samarbete med Rädde Barnen på Åland möjliggjort för en delegation med tio åländska ungdomar i åldern 12–17 år att delta i ett samnordiskt projekt för att ta fram en nordisk barnresolution. Resolutionen omfattar rekommendationer till beslutsfattare för att göra Norden till den bästa platsen i världen att växa upp i. Rekommendationerna fokuserar på vad som bör göras inom familj, skola, fritid och samhälle för att säkerställa att alla barn och ungdomar är medvetna om sina rättigheter i enlighet med barnkonventionen, att alla barn och ungdomar involveras på ett meningsfullt sätt i alla frågor som rör dem, samt att alla barn och ungdomar inkluderas och är en del av en gemenskap för att öka välmående. I enlighet med Ålands ombudsmannamyndighets uppdrag att förmedla barn och ungdomars synpunkter till beslutsfattare, listas här resolutionens rekommendationer med direkt bäring på skola och läroplanen:

[barnen och ungdomarna] rekommenderar:

- Den nationella läroplanen omfattar barns rättigheter, och särskilt barnkonventionen, på alla nivåer från första klass i grundskolan.

- För att se till att vi barn blir fullt engagerade bör olika undervisningsmetoder och diskussioner användas i skolan vid utbildning om barns rättigheter. Temaveckor, valfria ämnen eller månadsvisa lektioner med olika infallsvinklar kan tillämpas för intensivundervisning om barns rättigheter. I skolor kan också information om rättigheter finnas synlig i det sammanhang de är aktuella, till exempel information om hälsa i kafeterian.
- Elevråd är obligatoriska i alla allmänna skolor och säkerställer att vi barn är inkluderade i beslut. Nödvändig tid och ekonomiska resurser görs tillgängliga så att lärare kan stödja och råda oss när vi organiserar och håller elevråd. Före ett elevrådsmöte bör procedurer fastställas så att klasslärare och studentrepresentanter diskuterar dagordningen för det kommande elevrådsmötet med alla barn och ser till att hänsyn tas till alla barns bidrag.
- Arbete för att inkludera barn med funktionsnedsättning i skolan. Arbete för att inkludera barn med psykiska ohälsa i det sociala livet och samhällslivet genom effektiva system och stöd från kliniska psykologer.
- Politiker besöker våra skolor och föreningar där barnen tillbringar sin tid. När de är på besök kan de fråga barnen vad de tycker om och behöver. Om politikerna inte kan besöka våra skolor kan de skicka frågeformulär till oss och fråga om våra synpunkter på det sättet istället.
- I skolan behöver barn och lärare prata mer om mobbning och hitta sätt att förhindra den.
- Medvetenheten om psykisk ohälsa bör vara större för att förhindra stigmatisering i samhället. Medvetenhet om psykisk ohälsa bör ingå i den nationella läroplanen och det bör bli lättare och normalt för barn att få hjälp att hantera problem med psykisk ohälsa.
- I skolan har varje barn en trygg vuxen att prata med.
- Lärare bör, med respekt för barnets rätt till integritet, stödja ett barn som kommer tillbaka till skolan efter frånvaro på grund av personliga problem och förändringar i livet. Innan barnet kommer tillbaka bör läraren ha ett samtal med barnet för att inkludera barnet i beslutsprocessen om vad som ska delas med klasskamraterna och hur läraren kan uppmuntra klasskamraterna att vara vänliga och inkluderande efter barnets återkomst.
- Det är viktigt för oss att skolsköterskor är tillgängliga varje dag i veckan på alla skolor, och att vi alla har möjlighet att besöka en skolpsykolog eller kurator på skolan, om vi känner att vi vill. Detta bör göras tillgängligt, även vad gäller kostnader, eftersom många familjer inte har ekonomiska medel att hjälpa sina barn

Resolutionen i sin helhet finns att tillgå bland annat på www.ombudsman.ax.

Elevens rätt till delaktighet samt kunskap och kännedom om barns rättigheter

Barn i skolan har rätt att vara delaktiga, inte bara att känna delaktighet. Det är bra att det i läroplanen framgår att skolarbetet ska grunda sig på elevens delaktighet och att

det framgår olika sätt genom vilka detta ska uppnås, samt att delaktighet även är en avgörande faktor för elevens välmående och hälsa.

Rätt till delaktighet och att få sin röst hörd är en av barnkonventionens fyra grundläggande principer (art. 12), det är också en rättighet som specificeras i funktionsrättskonventionen (art 7.3). Det är viktigt att kunskap om barnkonventionen, funktionsrättskonventionen och andra mänskliga rättigheter lärs ut. Ålands ombudsmannamyndighet välkomnar därför att undervisningsmål i omgivningskunskap för årskurs 1-4 inkluderar kunskap och förståelse av barnkonventionen, samt att kunskapen byggs på i samhällskunskapen årskurs 5-6. Önskvärt vore att man fortsätter att fördjupa kunskapen om barnkonventionen i årskurs 7-9 inte minst mot bakgrunden att Finland och Åland ratificerat barnkonventionen och att säkerställa barn och ungas delaktighet i samhälleligt beslutsfattande ska vara del av demokratin. Det borde även omfattas specifikt i läroplanen för historia där mänskliga rättigheter behandlas. Där kunde ingå utvecklingen av mänskliga rättigheter med tanke på det faktum att det har varit nödvändigt att förtydliga och stärka de mänskliga rättigheterna med konventioner för kvinnors rättigheter (1979), barns rättigheter (1989), samt rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006).

Rättigheter för barn med funktionsnedsättning

I Ålands ombudsmannamyndighets utlåtande till landskapslag om barnomsorg och grundskola (ÅOM 2019/14) konstaterades (s. 5) att vad gäller barns rätt till utbildning (barnkonventionen Art. 28) så finns det förtydligt i funktionsrättskonventionens Art. 24 som stadgar om rätten till inkluderande utbildning. För att säkerställa detta så ska konventionsstaten (i det här fallet landskapsregeringen och utbildningsanordnarna) erbjuda rimlig anpassning utifrån personliga behov, samt ge nödvändigt stöd för att underlätta ändamålsenlig utbildning och erbjuda ändamålsenliga individanpassade stödåtgärder. Denna skyldighet bör framgå i läroplanen, förslagsvis i kapitel 6 "Stöd för lärande och skolgång". Rimliga (eller skäliga) anpassningar definieras i funktionsrättskonventionen som "nödvändiga och ändamålsenliga ändringar och anpassningar, som inte innebär en oproportionerlig eller omotiverad börda när så behövs i ett enskilt fall för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på lika villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter" (art 2).

Reflektion

Genomgående används ett könsneutralt språk i läroplanens allmänna del. Det finns inga skrivningar som härrör sig till eventuella skillnader mellan framförallt flickor och pojkar vad gäller tex inläring och behov vad gäller undervisningsformer eller lärares och personals (medvetna eller omedvetna) olika bemötande och bedömning av elever på bas av kön eller könsnormer. Likaså finns inga direkta skrivningar som strävar till att synliggöra eller inkludera de elever som eventuellt inte definierar sig som flicka eller pojke.

Det som står skrivet (s. 6) är att "Skolan ska arbeta normkritiskt för jämlikhet, likabehandling, rättvisa och jämställdhet." Detta förtydligas (s. 8):

Ett normkritiskt förhållningssätt innebär att vara medveten om, synliggöra och sträva efter att förändra normer som begränsar människors handlingsutrymme, bidrar till diskriminering och strider mot de mänskliga rättigheterna. Att jobba normutmanande i skolan kan innebära allt från att diskutera normer med elever och synliggöra normer i läromedel till att använda ett normkritiskt språk och att lärare och personal agerar som en förebild. Grundskolan har som uppdrag att förebygga ojämlikhet och att främja jämställdhet mellan könen. Varje elev ska få hjälp med att upptäcka sina möjligheter och forma sin utbildning utan genusbundna rollmodeller.

Det är viktiga skrivningar, men det kan vara nödvändigt att även inkludera skrivningar om eventuella skillnader baserat på kön i undervisning och bedömning av elever enligt ovan. Eventuellt behandlas dessa frågor i andra styrdokument. Ålands ombudsmannmyndighet påminner om att skolorna som del av den lagstadgade jämställdhetsplaneringen ska fästa särskild uppmärksamhet vid ordnande av undervisning, bedömningen av elever eller studerande, skillnader i inläring. Man ska även uppmärksamma vikten att förebygga och eliminera sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön.
